

A PROPIEDAD SOCIAL COOPERATIVA NO PROXECTO DE GORBACHOV: O QUE PUDO SER E NON FOI

Xulio RÍOS PAREDES

Equipo de investigación "Prospectiva e Internacionalización da Empresa Galega"
IGADI

Examínase o papel das Cooperativas no proceso de reformas da Unión Soviética, na época de Gorbachov. O problema da compatibilidade entre cooperativismo e socialismo non foi claramente resolta nunca, e despertou diferencias de abordaxe. Na NEP estimulouse o cooperativismo, no socialismo administrativo instrumentouse mediante a inxerencia; na reforma intentouse valer do cooperativismo como unha forma de estimular a acumulación no sector non estadual e mais de eleva-la calidade de vida da poboación. Na situación social remexida da transición as cooperativas, polas facilidades para faceren negocios e enriquecer ós cooperativistas, foron considerados socialmente ofensivos e hostilizados tanto pola sociedade como pola Administración -autorizando apenas unha de cada 10 solicitudes-. Tendo podido ser un eixo potente do anovamento da sociedade soviética, o cooperativismo ten xogado un papel discutido, reducido e ambiguo.

1. Introducción. 2. O rexurdir do cooperativismo na perspectiva da aceleración do progreso socioeconómico. 3. O debate sobre a propiedade cooperativa. 4. O marco legal e a súa evolución; 4.1. Antecedentes; 4.2. A lei sobre a actividade laboral individual; 4.3. A lei sobre as Cooperativas. 5. A evolución do movemento cooperativo; 5.1. Obxectivos; 5.2. Dimensións; 5.3. Dificultades; 5.4. Balance. 6. Conclusións finais.

1. Introducción

Nos seus primeiros momentos a concepción da perestroika era algo moi distinto do que finalmente acabou sendo (adrede ou non é outro debate). Dun tempo a esta parte non escasean declaracións dalgúns miserables protagonistas dise transcendental proceso que se amosan satisfeitos segundo din "porque todo resultou como se planeara". Sen embargo a credibilidade de semellante declaración é moi dubidosa. Haberá que agardar algúns anos para coñecer o "lado escuro" dises vertixinosos momentos para calibrar a veracidade desas afirmacións.

En calquera caso é menos discutible que a perestroika resultou da toma de conciencia por parte de certos sectores da dirixencia soviética (marcadamente dende 1983 con Yuri Andropov) do calamitoso estado en que se atopaba a súa economía. Pública e oficialmente o PCUS (Partido Comunista da Unión Soviética) recoñecía no Plenario do Comité Central celebrado o 23 de abril de 1985. Mijaíl Gorbachov, recién eleito

Secretario Xeral, inauguraba as hostilidades contra o período brezhneviano do “estancamento”: “os últimos anos veñen marcados pola acentuación das tendencias negativas xurdindo bastantes dificultades”. (1)

¿Qué causas provocaron a parálise económica soviética? Alén dos factores de índole natural e externa, dicía Gorbachov no seu Informe ó Plenario de Abril, “a causa principal consiste en que non foron oportuna e debidamente avaliadas as evolucións verificadas nas condicións obxectivas da produción, non foi comprendida a necesidade de acelerar a intensificación da economía, de modificar os métodos de xestión e sobre todo non se manifestou determinación suficiente para elaborar e aplicar medidas de envergadura no plano económico”. (2)

¿Qué aspectos deberían priorizarse para saír desa situación de marasmo pre-crítico? Gorbachov pón o acento en dúas medidas: “a través da ampla aplicación das conquistas da revolución científico-técnica e da adecuación das formas de xestión socialista ás condicións e esixencias modernas, debemos acelerar considerablemente o ritmo do progreso socioeconómico” (3).

Para comprender máis cabalmente a nítida diferenza que separan a concepción inicial e o resultado final dos procesos auspiciados pola perestroika habería que ter en conta tamén que nesa altura e respecto dos mecanismos de reforma a énfase principal poñíase no primeiro aspecto, é dicir, confiábase diríase que case cega e plenamente na suficiencia das potencialidades dun progreso científico-técnico, mínimamente aproveitado. O economista armenio Abel G. Aganbeguian, principal conselleiro económico de Gorbachov nos primeiros anos, aseguraba que “o resorte estratéxico para acelerar o desenvolvemento e elevar a eficacia é o progreso científico-técnico” (4).

Velaí a perestroika nos seus comezos: aproveitamento intensivo dos recursos mediante a modernización das estruturas e sobre todo a través da aplicación dos adiantos científicos ó proceso productivo como fórmula para superar o estancamento e acelerar o desenvolvemento socioeconómico do País. As referencias á autonomía das empresas, á autoxestión e á reforma do planeamento (modernización dos métodos de xestión) tamén estaban presentes pero aínda eran enunciados vagos que deberían ser minuciosamente concretados. A perestroika completábase por último con apelos á introducción dun novo estilo de traballo, formalmente antiburocrático, necesariamente máis dinámico e próximo ós diversos colectivos integrantes da sociedade soviética.

2. O rexurdir do cooperativismo na perspectiva da aceleración do progreso socioeconómico

Os primeiros sinais da toma en consideración de orientacións máis amplas das inicialmente formuladas xurdiron no XXVII Congreso do PCUS que se reuniu en Moscova do 25 de febreiro ó 6 de marzo de 1986. Ata entón podería dicirse que non se produce ningunha aportación esencialmente novidosa. As elaboracións retóricas de Gorbachov non pasaban de lembrar en moitos observadores as vellas formulacións dos

anos sesenta e setenta, de Liberman e Kosiguin, ben enfeitadas co desenvolvemento de técnicas de imaxe máis propias e comúns na parafernalia occidental. O XXVII Congreso apostou polo alongamento da esfera privada no ámbito da agricultura e dos servicios. E precisamente nise marco suscítase o debate arredor do cooperativismo.

Gorbachov no seu Informe Político formula o problema nos seguintes termos: “Somos partidarios de que quede completamente claro tamén o problema da propiedade cooperativa. Esta non esgotou nin moito menos as súas posibilidades na produción socialista, como medio de satisfacer mellor as necesidades humanas” (5). En realidade como mais tarde recoñecería o último Presidente da URSS daquela o debate sobre a potencialidade do movemento cooperativo aínda non comezara (6).

Unha interesante mostra diso son as flagrantes contradicións existentes entre o discurso do Secretario Xeral e outros documentos do Congreso. No seu Informe ós congresistas, Nikolai Rízhkov, Presidente do Consello de Ministros, seguía nadando no mesmo río de abril do ano anterior: “a elevación do ritmo debe conseguirse sobre unha base completamente nova: ... acelerar sustancialmente o progreso tecnocientífico... Este será o acelerador do noso avance...” (7). Igualmente no Programa aprobado as propostas políticas referidas ó cooperativismo eran do seguinte estilo: “... ir vencellando a propiedade cooperativa-kolxosiana á propiedade de todo o pobo con miras a fusionalas” (8).

Tan obvias contradicións a propósito do cooperativismo son ben indicativas non só do indiscutible peso da inercia do pasado senón tamén do nivel de improvisación incorporado pola perestroika á política soviética. Non había nin houbo nunca un programa globalmente definido, debatido e asumido polos diferentes niveis da cúpula soviética. A causa última desa carencia explicaría-se polo feito de producirse a cada paso unha percepción máis exacta e dramática da magnitude da crise que enfrontaban os dirixentes da URSS e que progresivamente minimizarían a súa capacidade de iniciativa real. Gorbachov, que afondaría nesta cuestión durante a XIX Conferencia Nacional do PCUS, adiantáballo así ós cooperativistas kolxosianos en marzo de 1988 no seu IV Congreso: “confrontamos máis dificultades das que nos imaxinábamos ó principio do camiño. Eran demasiados os problemas acumulados e foi excesivo o tempo que estiveron sen resolver” (9).

¿Que propiedade ou virtudes se advertían no movemento cooperativo para consideralo capaz de contribuír significativamente á aceleración socioeconómica desexada pola perestroika? Sen alonxarse da propiedade social o cooperativismo permitía a incorporación de novos factores e estímulos susceptibles de poñer fin ó vicioso círculo que adormecía a economía soviética. A dous niveis principalmente: fortalecendo o interese e os vencellos do traballador coa produción, e inaugurando vías de rápida modernización das técnicas de xestión e fabricación conforme ós postulados iniciais da perestroika. Segundo Aganbeguian o sistema de planificación e xestión existente “oprime a democracia, a iniciativa, a creatividade dos traballadores, porque está baseado nos métodos burocráticos das ordes e despachos, o que non conduce á valorización das

capacidades e potencialidades da actividade laboral e social, levando a que os traballadores perdan o interese polos resultados finais da súa actividade” (10).

Por outra banda a estrutura cooperativa permitiría reaccionar diante dos cambios do mercado e aproveitar mellor os adiantos científico-técnicos. Isto non é posible realizalo dende o Plan: “nas circunstancias modernas é imposible solucionar tódalas cuestións en forma centralizada. O control totalitario do Estado sobre toda a produción é pernicioso como principio e como método de desenvolvemento da economía” (11).

¿Como converter o traballador en verdadeiro e activo dono da propiedade social? Ampliando os seus dereitos e democratizando a economía, afirmaba Gorbachov no Plenario do Comité Central do PCUS celebrado en xuño de 1987 e adicado monograficamente ó deseño dun plan para a reforma económica (12). Pero tamén fomentando outras formas de propiedade como a cooperativa. En palabras da socióloga Tatiana Zaslavskáia trataríase de “diminuír a coerción económica para o traballo e da ampliación da liberdade de comportamento na esfera económica” (13).

3. O debate sobre a propiedade cooperativa

A aceptación do fomento do cooperativismo nunca foi pacífica no plano practico. Pero tampouco no plano estrictamente teórico. Non foron poucos os que dende o primeiro intre argumentaron que o movemento cooperativista non era de carácter socialista ou que a cooperativa non podía considerarse unha forma socialista de xestión da economía senón unha clarificadora reincidencia na empresa privada. No Plenario de xuño de 1987 citado anteriormente Gorbachov laiábase de que no desenvolvemento do cooperativismo e doutras iniciativas semellantes, a actitude de moitos sectores do PCUS non se concretaba en “como utilizar mellor e máis rapidamente as novas posibilidades senón ata que punto son xustas estas formas de actividade económica na presente etapa do socialismo” (14). Para o profesor Leonid Abalkin a cuestión non suscita a menor dúbida: “debe recoñecerse nas cooperativas unha das formas que adquire a economía socialista; non significa restablecer a propiedade privada; é unha forma de propiedade social” (15). En idéntico sentido opinaba Otto Laciš “a propiedade cooperativa non muda o carácter socialista da propiedade no noso País” (16).

É moi común observar na economía política do socialismo a unificación de tódalas formas de propiedade, a excepción da propiedade persoal ou individual, nunha única categoría que as englobaría a todas baixo a xeral denominación de propiedade social. Sen embargo non son precisamente poucas as diferencias que separan a propiedade estrictamente estatal da propiedade social. A fundamental compre referíla ó estreito vencello existente no primeiro caso respecto do poder político-administrativo, mentres que no segundo prevalecen a autonomía e a autoxestión en tódalas súas numerosas formas e variantes.

A concepción elaborada e aplicada dende finais dos anos vinte na Unión Soviética baseada na equiparación da construción do socialismo, primeira fase da formación

comunista, e a socialización completa e definitiva dos medios de produción, derivou na inadmisibilidade real da vixencia dun cooperativismo auténtico. Moitos pensaban que o novo mundo había ser a total negación do vello e que o comunismo propiamente dito era cousa dun futuro inmediato. Esa convicción leváboas a menospreciar outras formas sociais herdadas do pasado.

Segundo os analistas e historiadores soviéticos a polémica, de marcado perfil político e ideolóxico, situaba novamente a Lenin fronte a Stalin. O inspirador da NEP (Nova Política Económica aplicada no período 1921-1929) sostíña que “cando os medios de produción pertencen á sociedade, cando é un feito o trunfo de clase do proletariado sobre a burguesía, o réxime dos cooperativistas cultos é o socialismo” (17). Unha cita afortunada que en numerosas ocasións sería reiterada por Gorbachov quen pretendía fundamentar nunha volta a Lenin grande parte da súa política innovadora (18).

Nos seus escritos sobre o cooperativismo Lenin concede progresivamente un papel cada vez máis importante á cooperación. Tal punto de vista implicaba un choque frontal coas teses logo predominantes e oficiais (tradicionais) que identificaban socialismo con propiedade estatal e centralización.

Por razóns históricas e debido á situación de precariedade e guerra civil, inicialmente, Lenin centrou a súa atención nas cooperativas de consumo, no papel que desempeñaban na distribución dos alimentos. Naqueles anos a cooperación vencellada ó sistema de racionamento tiña carácter forzoso aínda que tal obrigatoriedade non se extendía ás entidades estritamente productivas. Con posterioridade él mesmo reconece ter experimentado un cambio radical no seu punto de vista sobre o socialismo afirmando que despois de conquistar o poder procedía “organizar á poboación en cooperativas” (19).

Desaparecido Lenin, a súa teoría da cooperativización foi substituída por Stalin pola práctica violenta e coercitiva da colectivización. ¿Porqué razón? Segundo Aleksandr Tsipko “a base social da cooperación é a autonomía económica e política do individuo, dono dos seus medios de produción e con unha elevada cultura xurídica. A conservación das cooperativas en calquera forma que fose significaba certa descentralización económica na sociedade e a presenza nela de moitos suxeitos independentes na administración da produción que entran en sí nas relacións económicas” (20). Stalin promovía a tese de que a aldea da NEP ou a pequena finca campesiña nin siquiera era quen da simple reprodución e apostaba pola estatalización do traballo agrícola. Segundo Tsipko, era unha posición compartida por Trotski. Tal política conduciu o sector agrario ó descalabro máis absoluto.

Precisamente por todo elo a rehabilitación da cooperación pretendeu inxerirse no contexto da rehabilitación do agricultor “víctima do complexo de superioridade moral, social e cultural do intelectual e do obreiro industrial. Os seus intentos de ensinar ó campesiño como debe traballar e vivir conduciron á crise da agricultura” (21).

Os defensores do restablecemento da propiedade cooperativa acusan ós partidarios da estatalización absoluta de fomentar paradóxica e indirectamente a propiedade privada e ilegal: “a estatalización case completa das formas de propiedade condicionou a

tendencia hacia o decrecemento da eficacia socioeconómica dos servizos á poboación, o comercio ó por menor e a produción dalgúns artigos de consumo popular, propiciando incluso a aparición de formas ocultas de empresa privada e de traballo particular ilegal debido ó desfase existente entre a estrutura da produción de artigos e servizos e a estrutura das demandas individuais". (22) Por iso mesmo a perspectiva da utilización do cooperativismo para permitir o afloramento de gran parte da economía oculta non escapaba ós seus adeptos. Estes, na súa inmensa maioría, aceptaban en igual medida o predominio da propiedade estatal nun contexto de economía mixta que incorporase tódalas formas de propiedade posible orientadas á satisfacción das necesidades colectivas.

4. O marco legal e a súa evolución

4.1. Antecedentes

Nos primeiros anos do poder soviético a propiedade cooperativa estaba moi divulgada na agricultura (baixo a forma de kolxoses) así como no comercio, no sector dos servizos prestados á poboación baixo a forma de cooperativas de consumidores e aínda na industria e noutros sectores baixo a forma de cooperativas artesanais, etc. Desempeñaron un importante papel no abastecemento da poboación. A mediados da década dos vinte estas cooperativas acopiaban ó redor do 35% do gran e do liño, preto dun 40% da lá, un 80% do algodón, un 90% da remolacha sucareira. Idéntica importancia tiñan as cooperativas no suministro de máquinas, trebellos e sementes ós campesiños. Pero a finais dos anos vinte o movemento cooperativo foi progresivamente coartado por consideralo incompatible coa natureza do socialismo. Nos anos cincuenta as cooperativas de artesáns foron suprimidas sen xustificación e a maioría das cooperativas nos dominios do comercio, da restauración colectiva e dos servizos foron tamén eliminadas.

Nos anos cincuenta e comezo dos sesenta estimulouse a conversión dos kolxoses en sovxoses (granxas estatais) ocasionando unha sensible redución do sector da propiedade cooperativa tamén no campo. Se en 1939 o campesiñado agrupado nos kolxoses e os artesáns organizados en cooperativas representaban o 47,2% da poboación, en 1959 ese número reducírase ó 31,4% e en 1985 descendía ata o 12,1 % (23).

Parellamente respecto daquel cooperativismo residual desatouse un proceso de inxerencia administrativa cada vez maior. O sistema de planificación, a sumministración de material, o financiamento e o crédito, diferían ben pouco do vixente nas empresas do Estado. Certamente mantívose o sistema de elección do Presidente do kolxós pero na maioría dos casos tratábase dun procedemento eminentemente formal. Tampouco os socios respondían cos seus bens nin se responsabilizaban do futuro da cooperativa. Os principios cooperativistas diluíanse ata desaparecer. Segundo Vladimir Shkredov "ise proceso conduciu á nacionalización dos servizos, con medidas administrativas que limitaban a autonomía dos kolxoses e das facendas agrícolas individuais e coa

transformación dos kolxoses en sovxoses” (24). Tal política foi valorada como “equivocada” por Gorbachov (25).

4.2. A lei sobre a actividade laboral individual

Aprobada o 19 de Novembro de 1986 posibilitou un tímido rexurdir das cooperativas: a finais de 1987 contabilizábanse un total de 14.000 cooperativas que ocupaban aproximadamente a 155.000 persoas.

As características fundamentais e máis destacables deste texto legal son as seguintes:

A) Prohibición do traballado asalariado: “A empresa individual que empregue mán de obra contratada, que esté encamiñada á obtención de ingresos non devengados ou que actúe en detrimento doutros intereses da sociedade, non será permitida”. (26)

B) Limitacións subxectivas e obxectivas: No que atinxe ó primeiro aspecto esta normativa establece que só poderán ser suxeitos da actividade laboral individual os estudantes, minusválidos, amas de casa, pensionistas, etc, en definitiva e por principio, todas aquelas persoas que non estivesen empregadas no sector estatal. Estas últimas unicamente podían adicarlle no tempo que lles quedase libre. Semella existir pois unha clara intencionalidade a prol da incorporación de certos sectores sociais productivamente desmobilizados con vistas a suplir determinadas carencias. Na práctica o que aconteceu foi que a finais de 1987 o 65% das persoas que traballaban nas cooperativas eran traballadores do sector estatal ou cooperativo oficial. Incluso deronse casos de transformación de empresas estatais en cooperativas. (27) Polo que se refire ó segundo aspecto a lei incorporaba unha lista de actividades permitidas e prohibidas que se circunscriben á esfera artesanal, comercial e dalgúns servicios.

En opinión de Ernest Mandel esta lei pretendía pouco mais que legalizar o mercado negro e parte da economía oculta, incorporando ós “sabsniki” á economía oficial. (28)

4.3. A lei sobre as Cooperativas

Foi promulgada o 26 de Maio de 1988 despois de longos debates e varios aprazamentos. Consta de 54 artigos divididos en 4 seccións. A principal novidade introducida pola lei resulta da equiparación da propiedade cooperativa á estatal pasando a rexerse polos mesmos principios (autoadministración, autonomía, autofinanciación, etc) recollidos na Lei sobre a empresa estatal e que ven a complementar (29). A consagración definitiva producírase coa aprobación na primavera de 1990 da Lei sobre a propiedade na URSS.

A cooperativa é definida como unha empresa moderna, democrática, baseada na adhesión voluntaria dos seus integrantes, suficiente para autofinanciarse no seo da economía socialista e de establecer relacións co exterior para desenvolver actividades comerciais. Distingue a lei catro grupos principais: kolxoses e outras cooperativas agrícolas; de produción; de servicios; e de consumo. Tamén contempla a posibilidade de configurar cooperativas mixtas.

No art. 2 establece que “a criación dunha cooperativa non está condicionada á obtención de ningún permiso especial de organismos económicos, dos soviets ou doutros” (30). Para entrar en funcionamento unicamente debe inscribir os seus Estatutos no Comité Executivo do Soviet Local quen poderá establecer o número que lle corresponda de asalariados (a lei contempla a posibilidade do traballo asalariado mediante contrato). Os membros da cooperativa teñen a obriga de traballar na empresa.

A denegación da inscrición procederá no caso de que os Estatutos estén en contradición coa lexislación vixente. A denegación viña sendo unha práctica frecuente: a principios de 1988 unha de cada dez cooperativas non deu inscritos os seus Estatutos. Co fin de evitar que a redacción citada servise de xustificación para reproducir situacións semellantes o precepto engadía que “as relacións referentes á criación e á actividade das cooperativas estarán reguladas por esta Lei e por outras actas lexislativas que se dictarán en consonancia coa mesma” (31).

O art. 3 establece o ámbito das actividades permitidas: todo o que non esté prohibido. En decembro de 1988 regulamentouse esta cuestión mediante varias disposicións do Consello de Ministros. Conforme a elas prohibíase fabricar e vender: armas, artigos de metais preciosos, bebidas alcohólicas, realizar operacións con divisas. Igualmente limitabase (para poder funcionar legalmente debían estar amparadas por un contrato suscrito con unha organización estatal) o acceso das cooperativas á sanidade e profilaxe, publicidade e ensino. Estas medidas foron criticadas e interpretadas como restrictivas por algúns sectores ó considerar que o papel desempeñado polas cooperativas nestes dominios (adquiriran certa relevancia nos servizos de obstetricia, no tratamento de pacientes con enfermidades infecciosas ou con vítimas da droga) non poderían ser suplidos polo Estado.

Respecto dos prezos, o art. 19 establece como principio xeral o da liberdade de prezos con algunhas excepcións. A primeira está representada polos pedidos estatais ou de fabricación de artigos con materia prima e materiais subministrados polo Estado. Neste caso os prezos establécense de maneira centralizada e quedan sometidos a control estatal. A segunda estableceuse posteriormente e foi consecuencia da necesidade de pór freo á especulación: o 31 de agosto de 1988 introducíronse limitacións para algúns produtos que tiñan prezos fixados libremente. Trátase fundamentalmente dos comestibles e bebidas que fabrican as empresas estatais e venden as cooperativas. No mes de outubro de 1989 o Parlamento reforzaba o intervencionismo administrativo na regulación dalgúns bens e servizos que as cooperativas proporcionaban tanto ós consumidores como ás empresas estatais. Igualmente establecía severas restricións ás actividades dos intermediarios.

Polo que atinxe ós impostos, o art. 21 establece que “o sistema de impostos ten que prever unha diferenciación en función do tipo e dos obxectivos da actividade” (32). Durante o debate da lei o Goberno acordou que os cooperativistas pagasen un imposto de utilidades igual ó dos obreiros e empregados das empresas estatais e que oscila entre un 8% e un 13%. En marzo de 1988 o Ministerio das Finanzas propuxera unha taxa

marxinal máxima do 90% sobre os ingresos mensuais que non chegou a aprobarse. Coa entrada en vigor da Lei o sistema impositivo quedaba do seguinte xeito: a cooperativa debía satisfacer ó Soviet local un imposto sobre os beneficios da empresa de conformidade coa seguinte escala: 2-3% o primeiro ano; 3-5% o segundo; e 10% os anos seguintes. Adicionalmente establecíase outro imposto progresivo sobre a remuneración persoal dos socios e asalariados.

Con posterioridade, o 23 de febreiro de 1989, o Soviet Supremo aprobaba outro decreto conforme ó cal as cooperativas pasarían a tributar en función dos seus ingresos e non dos seus gaños. Unicamente poderían deducir os custos de materiais, transportes e depreciación, por arrendamento de capital fixo e pago de intereses polos préstamos concedidos polo Gosbank. Os salarios non eran deducibles.

As diferentes Repúblicas pasaron a dispoñer de capacidade para determinar taxas fiscais diferenciadas e mesmo exencións en función dos sectores ou actividades que desexaban promover (exportadoras en Lituania, para actividades ecolóxicas en Azerbaidzhán, etc) dando lugar a unha gran variedade (33).

Polo que atinxe a outro aspecto especialmente relevante como é o da suspensión e peche das cooperativas, a lei establece que unicamente poderán ser suspendidas cando “infrinxan o regulamento do usufructo dos bens da natureza” (34). Igualmente poderá ser pechada no suposto de ser deficitaria, insolvente ou violar de maneira grave e reiterada a legalidade vixente. Para os funcionarios que obstinadamente se excedan no cumprimento das súas obrigas a este nivel e nos uspostos de violación dos dereitos das cooperativas por parte dos órganos estatais recóllese (art. 10) a obriga de indemnización.

A posibilidade de establecer relacións económicas co exterior foi desenvolvida a partir dunha disposición aprobada polo Consello de Ministros en decembro de 1988 pero que non entraría en vigor ata o 1 de abril de 1989. Segundo esta autorizábanse as operacións de exportación e importación realizadas por aquelas cooperativas que producisen artigos ou servizos que puideran competir no mercado mundial. Unha parte das divisas obtidas (aproximadamente o 70%) depositaríase nunha conta específica e quedaría á súa disposición.

Outros aspectos destacables da Lei sobre a cooperación son os seguintes:

A) Resérvalle os mesmos dereitos electorais que ós Sindicatos ou ó PCUS: dispoñen de cen mandatos no Parlamento.

B) Recolle a protección dos dereitos dos consumidores (art. 26).

C) En canto á transferencia dos títulos, estes só podían ser vendidos ós membros da cooperativa, a empregados, a empresas estatais ou a outras cooperativas.

D) A iniciativa para a constitución dunha cooperativa podía corresponder non só ós particulares. Os Soviets locais dispoñían de poder de iniciativa.

5. Evolución do movemento cooperativo

5.1. Obxectivos

O sentido da propiedade e o espírito de iniciativa e emprendedor son cualidades significativas do movemento cooperativista e que a perestroika tentaba promover. Pero a principal virtude que se advertía no cooperativismo radica no feito de que responde fundamentalmente ó interese privado e á sicoloxía do pequeno produtor. O restablecemento do movemento cooperativo perseguía obxectivos moi ambiciosos: satisfacer mellor as necesidades dos soviéticos, atopar recursos materiais adicionais, reforzar os estímulos para elevar toda a economía, a produción agropecuaria, a transformación dos produtos, e en definitiva mellorar en particular a vida dos campesiños (35).

As cooperativas tiñan asignado un papel fundamental na pequena produción, no complemento da produción social, atraendo á produción e ós servizos a persoas que por distintas razóns non podían traballar en empresas ou institucións estatais.

No campo o cooperativismo había completar outras figuras tamén novas (como a contrata, tanto familiar como de arrendamento) e permitir a elevación da eficacia da agricultura especialmente no campo do procesado, a conservación e a comercialización dos produtos, eslabóns tradicionalmente febles no ciclo de produción dos alimentos e que provocaron sempre cuantiosas perdas en comestibles, sobre todo de patatas, hortalizas, carne e leite. Pero incluso o cooperativismo estaba chamado a renovar a vida no campo procurando a satisfacción de pequenas necesidades permanentemente insatisfeitas para estes colectivos: pequenos servizos de reparación e prestacións semellantes.

5.2. Dimensións

A contribución das novas cooperativas ó volume xeral da produción representaba a primeiros de 1990 aproximadamente un 2%. (36). Pese a que as intencións eran outras, a súa proporción na produción global nunca chegou a ser especialmente significativa.

Unha ollada ós Cadros 1, 2 e 3 permite apreciar claramente o rápido desenvolvemento do movemento cooperativo de 1987 a 1990 e a desigual evolución nas distintas República do Paí.

Cadro 1. Aumento do número de cooperativas soviéticas

Data	Número de cooperativas
01.10.87	8.000
01.01.88	14.100
01.01.89	77.500
01.04.89	99.300
01.07.89	133.000

Fonte: Reproducido en *Problemas Internacionales* Nov- Dic. 1989. Anthony Jones e William Moskoff: "Nuevas Cooperativas en URSS".

Cadro 2. Número de cooperativas que funcionaban nas Repúblicas Federadas ó 01.01.89

	Total coop.	Incluídos				
		Servicios públicos	Alimentación pública	Producción de artículos de amplo consumo	Acopio e elaboración de materias primeiras secundarias	Outros tipos de coop
URSS	77.548	23.716	7.583	16.152	2.353	27.744
Federación Rusa (RSFSR)	38.895	12.123	3.479	7.183	1.090	15.020
Ucrania	13.534	4.252	852	2.575	510	5.345
Bielorrusia	2.518	756	97	354	116	1.195
Uzbekistán	3.226	1.113	423	517	56	1.117
Kazajstán	4.572	1.391	587	841	196	1.557
Xeorxia	2.089	378	403	1.051	35	222
Azerbaidzhán	1.291	421	255	309	40	266
Lituania	1.569	379	143	528	70	449
Moldavia	1.644	566	85	324	40	629
Letonia	1.190	453	81	240	32	384
Kirguizia	1.265	413	205	245	40	362
Tadzhikistán	723	258	130	98	39	198
Armenia	3.616	682	658	1.611	22	643
Turkmenia	447	200	95	112	26	14
Estonia	969	331	90	164	41	343

Fonte: Miroslav Kondratiev, *Las cooperativas: trabajo y espíritu emprendedor*, Editorial APN, Moscú 1989. Páx. 16-17.

As cooperativas de consumo, burocratizadas e visiblemente alonxadas dos propios traballadores do campo, agrupaban en 1988 a preto de 60 millóns de habitantes rurais prestando servicios a un 40% da poboación soviética. Exercían máis da cuarta parte do comercio minorista, case a metade dos acopios estatais de patata e a terceira parte das compras de hortalizas e da produción de pan.

5.3. Dificultades

Compre distinguir dous tipos de obstáculos: estruturais e sociais. Polo que atinxe ós primeiros habería que ter en conta diversos factores: o insuficiente financiamento do sistema bancario estatal; as dificultades para acceder ás subministracións con fiabilidade; os problemas para a adquisición de locais onde desenvolver as súas actividades; e por suposto o obstruccionismo oficial e burocrático temeroso da competencia que as cooperativas introducían na vida económica e ciumento dunha área de privilexios que se escapa ó seu control. A indeterminación do marco legal e a redución dos factores subxectivos na actuación da burocracia superáronse parcialmente coa aprobación da

Cadro 3. Cooperativas na URSS a comezos de 1990.

Tipos de Actividade	Nº de cooperativas (miles)	Nº de traballadores (miles)	Volume de vendas, traballos e servizos realizados (millóns de rublos)
Total	193,1	4855,4	40.339,1
Producción de artigos de amplo consumo	33,7	793,2	7.074,6
Alimentación pública	5,6	53,4	506,5
Comercio	1,2	14,3	414,7
Comercio e compras	6,4	67,9	1.779,8
Servizos á poboación	32,6	567,0	3.275,9
Acopio e transformación de materia primeira secundaria	3,1	90,1	920,4
Construción (salvo nos servizos á poboación)	38,7	1.516,5	12.104,3
Deseño e investigación de obras	3,1	114,5	698,6
Investigacións científicas, deseño e proxección, intro- ducción na produción, ela- boración de programas, servizos informativos	10,4	321,5	3.151,3
Agropecuarias (crianza e ceba de ganado e aves, piscicultura, horticultura, floricultura, cultivo de fungos, etc.	8,5	99,7	605,0
Atención médica	3,3	61,2	287,0
Decoración artística	4,5	74,1	386,1
Recreación	2,6	53,2	269,3
Outros tipos	39,3	1.204,9	8.844,0

Fonte: Anuario URSS 1991. Edicións APN. Moscú 1991. Páx. 127.

Lei sobre a cooperación que efectuaba un recoñecemento sen parangón da propiedade cooperativa como un pilar básico da economía nacional soviética. Sen embargo, tal como sinalaba Serguei Dubov, a inestabilidade dese marco legal e a falla de confianza na evolución xeral da perestroika propiciaba que todos os participantes do movemento cooperativista se apuntasen a gañar diñeiro fácil e rápido (37).

Polo que se refire ás segundas compre citar a aberta e continuada hostilidade pública e social contra os cooperativistas. As cooperativas eran vistas como niños de estafadores. O seu prestixio social era nulo. A título de exemplo os mineiros de Donbass que se declararon en folga no verán de 1988 esixían entre as súas reivindicacións a clausura das cooperativas (38). Nalgunhas cidades mesmo chegaron a producirse pogroms. A causa principal deste rexeitamento social radica na convicción por parte de amplos sectores da sociedade soviética de que están a ser extorsionados polos cooperativistas: acúsaselles de que fixan prezos elevados a cambio dunha calidade que non só non é

mellor senón que moitas veces é peor á das tendas estatais; de acaparar produtos; de comprar nos establecementos propiedade do Estado a prezos subsidiados para logo revender sen transformación e con marxes de gaños inaceptables. Os elevados salarios percibidos (o dobre e mesmo o triple do sector estatal), con pouco ou case ningún esforzo, permiten incriminalos como parásitos sociais por unha sociedade que no seu imaxinario colectivo mantén unha forte conciencia igualitarista.

Na opinión de Alec Nove “unha das causas dos atrancos para o avance das reformas é a tradición igualitaria da ideoloxía, o rexeitamento visceral hacia o aumento das desigualdades. O éxito das actividades cooperativas é considerado socialmente ofensivo” (39). En resumo, podería dicirse sen esaxeración que os cidadáns consideran que case todas están nas máns da mafia (40).

Tatiana Zaslavskaja, observadora sociolóxica privilexiada dos cambios sociais operados pola reforma económica en curso advertía: “na esfera da actividade cooperativa comencan a acumularse fortunas de orixe especulativa dando lugar a unha nova capa social con un sistema especial de valores, un modo de vida e comportamento especial que provoca descontento entre a masa laboral común” (41). Para tratar de reorientar esta crítica opinión social moitos cooperativistas chegaron a realizar aportacións a institucións benéficas pero sen conseguir con iso modificar ese rexeitamento.

A súa relación co mundo delictivo é outra variante do problema que debe ser considerada. Efectivamente, as cooperativas vense obxectivamente obrigadas a violar a lei para poder funcionar, fundamentalmente a través do soborno. Pero progresivamente delegan estas funcións no mundo do crime que lles garantiza subministración e protección para o seu negocio a cambio dunha parte dos seus gaños. Cando a mera insinuación non basta as ameazas e agresións pasan a primeiro plano. Para organizar a propia autodefensa en varias cidades xurdiron cooperativas de seguranza (42).

5.4. *Balance*

Tanto no aspecto cuantitativo como cualitativo as expectativas e as esperanzas depositadas no movemento cooperativista eran tan inmensas como excesivas se nos referimos ó seu desenvolvemento na práctica. O profesor Abalkin, uns meses antes de ser nomeado responsable da Comisión Estatal para a Reforma Económica, aseguraba, nun coloquio internacional celebrado en Luxemburgo, que no ano 2010 a estrutura da economía soviética sería totalmente nova: “o sector cooperativo envolverá do 10 ó 15 % das empresas industriais, perto do 50% no comercio e noutras esferas chegará mesmo ó 100%” (43). Escasos anos antes outro economista, Nikolai Shmeliov, calculaba que “para finais dos anos 90 un 30% do PNB corresponderá ós negocios familiares e ás cooperativas” (44). Segundo un estudio realizado polo Instituto de Investigacións Económicas do Gosplan o volume de servizos e mercancías destas empresas para saturar o mercado debería representar no ano 2005 entre o 25 e o 30% do País con predominio en sectores como a alimentación e servizos como peluquerías e na produción de artigos de consumo reducido (45). Pese ó indudable incremento do seu

número (ver apartado 3.2) semellantes perspectivas quedan totalmente fora de lugar na actual coxuntura.

Igualmente no cualitativo predominan as frustracións. Nunha clarificadora entrevista concedida ó semanario *Tiempos Nuevos* (46), o profesor Vladimir Dmitrenko comenta que se lle pediran avalía-lo estado do cooperativismo a nota sería mala: “E un campo escurecido. Todos están en contra. En moitos casos non se pode falar dun cooperativismo serio. Son variedades de empresa privada. Todo está embrollado. O noso cooperativista non é un cooperativista. Os problemas do cooperativismo non son só os seus problemas. Trátase do concepto en xeral das perspectivas do desenvolvemento social e económico do noso País” (47).

6. Conclusións

Se no período anterior á perestroika o cooperativismo non existía como tal porque ou ben fora seriamente diminuído en áreas especialmente importantes ou se burocratizara nas restantes, na fase iniciada en abril de 1985 tampouco pode afirmarse rigurosamente que se artellara conforme a principios cooperativos sanos. Máis ben predominaba unha concepción que as asociaba como unha vía subrepticia para configurar pseudoempresas privadas.

Un aspecto é destacable: o fracaso das cooperativas foi total no seu propósito de atraer hacia os circuitos legais ás persoas que desenvolvían unha actividade laboral no ámbito da economía paralela (48). En opinión do criminólogo e doctor en Dereito Guennadi Jojriakov “esa xente non se apura para incorporarse ó movemento cooperativista. En realidade os cooperativistas son un blanco preferido dos extorsionistas” (49). Esta avaliación implica que un dos obxectivos básicos perseguidos polos animadores do movemento cooperativista non se cumpríu.

Outro tanto pode dicirse que aconteceu coas esperanzas depositadas na súa contribución á mellora do abastecemento. O profesor Aganbeguian por exemplo, recoñecía nunha entrevista concedida ó semanario francés *L'Express* o fracaso das cooperativas ligadas á produción de bens de consumo e servizos: “non foron abastadas de materias primas polo Estado e foron autorizadas a estableceren prezos completamente libres. Os prezos fixéronse especulativos e a poboación virouse en contra das cooperativas. Ademais ó principio non pagaban ningún imposto”. (50)

¿Realmente existía o propósito sincero de fomentar o cooperativismo ou simplemente era o recurso menos problemático para escabullir unha defensa da empresa privada que aínda sería máis controvertida socialmente? A pregunta non ten unha resposta fácil. Os posicionamentos varían en función do interlocutor elixido: a nivel de institucións e dos diferentes grupos de poder que nelas actúan. O progresivo fortalecemento no seo da sociedade soviética das tendencias a prol da instauración dunha economía de mercado sen tonalidades de ningunha caste e equiparable a unha volta ó mundo “normal” -do século XIX habería que puntualizar- paulatinamente enfrontada a outros sectores

sociais moi diversos e minorizados na súa influencia pero partidarios de buscar fórmulas de renovación sen abandonar o socialismo, paralizou o desenvolvemento do movemento cooperativo.

O fundamental papel outorgado pola perestroika ó cooperativismo estaba inevitablemente vencellado a unha estratexia de renovación do socialismo mediante a incorporación controlada de fórmulas ata entón propias do capitalismo. Unha vía non comprendida nin asumida polo Partido nin polo aparello administrativo que bloqueou as principais reformas económicas, nomeadamente a aplicación da Lei da empresa estatal que establecía a autoxestión e o autofinanciamento (51). Sen un vance global da reforma o cooperativismo non podería madurar.

Os cambios políticos operados no País a partir do fracasado golpe de agosto de 1991 reducen cuantitativa e significativamente o papel do cooperativismo. E aínda que os cambios poidan ser lentos a tendencia, inestable, semella polo de agora inexorable. Isto non quer dicir que non exista na actualidade espacio algún para o cooperativismo. Todo o contrario. Se efectivamente o movemento cooperativista non acadou o peso e resonancia desexado pola perestroika hoxe dispón de condicións suficientes para organizarse e desenvolverse conforme a principios auténticos.

As súas perspectivas dependen do sector elixido: os servizos, a industria, o campo. Se no primeiro as perspectivas non son moi alentadoras, nos dous últimos e estratéxicamente no campo aínda existe un espacio importante a cubrir. Especialmente no que ás cooperativas de consumo se refire: en 1991 prestaban servizos ó 93% da poboación rural e ó 13% da urbana (52). As enormes dificultades dos procesos de privatización pronostican igualmente certa presenza, cando menos transitoria, no ámbito industrial.

Xulio Ríos é Director do IGADI (Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional) e Responsable do programa de internacionalización da empresa galega para Asia e Europa Oriental (Equipo de Prospectiva: Universidade de Vigo).

NOTAS

- (1) *Ao encontro do XXVII Congreso do PCUS. Materiais do Plenário do CC do PCUS. 23 de Abril de 1985.* Publicações da Agência de Imprensa Novosti, Moscovo 1985, Páx. 9.
- (2) *Ibíd.*
- (3) *Ibíd.*
- (4) Abel AGANBEGUIAN, “Aceleración del progreso científico-técnico”, *Ciencias Sociales* (da Academia de Ciencias da URSS). Nº 2/1988. Páx. 23
- (5) *Boletín de Información*, nº9/1986, Editorial Internacional Paz y Socialismo, Praga 1986. Páx. 56
- (6) Mijaíl GORBACHOV: *El potencial del cooperativismo para la perestroika. Intervención en el IV Congreso de los Koljosianos de la URSS, 26 de marzo de 1988,* Edicións APN Moscú 1988. Páx. 12

- (7) *Boletín de Información* nº9/1986,. Editorial Internacional Paz y Socialismo, Praga 1986. Páx. 15
- (8) *Ibídem.* páx. 28
- (9) Mijaíl GORBACHOV: *El potencial del cooperativismo para la perestroika. Intervención en el IV Congreso de los Koljosianos de la URSS, 26 de marzo de 1988*, Edicións APN Moscú 1988. Páx. 5
- (10) Alexandr TSIPKO: “Las cooperativas y el socialismo”. *Socialismo. Teoría y Practica*, nº 5/1989, Edicións APN Moscú, 1989. Páx. 30-36.
- (11) Abel G. AGANBEGUIAN: *A Revolucao na economia soviética: a perestroika*, Publicaçoes Europa-América, Lisboa 1988. Páx. 36.
- (12) Mijaíl GORBACHOV: *Tareas del Partido en la reforma radical de la administración económica*, Edicións APN, Moscú 1987. Páx. 40
- (13) Tatiana ZASLAVSKAIA: *La perestroika y el socialismo*. No volume “La Sociología Soviética en la perestroika”, Editorial Nauka, Moscú 1990. Páx. 17.
- (14) Mijaíl GORBACHOV: *Tareas del Partido en la reforma radical de la administración económica*, Edicións APN, Moscú 1987. Páx. 40
- (15) Leonid ABALKIN: *Las nuevas relaciones de propiedad fortalecerán el socialismo*, Edicións da APN, Moscú 1990. Páx. 24-26.
- (16) Otto LACIS: “El trabajo individual en la economía socialista contemporánea”, *Kommunist*, nº 1/1987.
- (17) LENIN: *Sobre las cooperativas*, Editorial Progreso. Moscú 1980. Páx. 31
- (18) Mijaíl GORBACHOV: *Perestroika, anos de transformacao e de esperanza para a URSS e para o mundo*, Publicaçoes Europa-América. Lisboa 1988. Páx. 34.
- (19) LENIN: *Sobre las cooperativas*, Editorial Progreso. Moscú 1980. Páx. 31
- (20) Alexandr TSIPKO: “Las cooperativas y el socialismo”, *Socialismo. Teoría y Practica*, nº 4/1989. Edicións APN Moscú, 1989. Páx. 63-71.
- (21) *Ibídem.* nº 5/1989.
- (22) Abel G. AGANBEGUIAN: *A Revolucao na economia soviética: a perestroika*, Publicaçoes Europa-América, Lisboa 1988. Páx. 141.
- (23) Robert STURUA: “La cultura de la perestroika, la cultura de la democracia”. *Kommunist*, nº 11/1988.
- (24) Vladímir SHKREDOV: “La propiedad en el socialismo”, *Kommunist* nº 12/1988.
- (25) Mijaíl GORBACHOV: *El potencial del cooperativismo para la perestroika. Intervención en el IV Congreso de los Koljosianos de la URSS, 26 de marzo de 1988*, Edicións APN Moscú 1988. Páx. 5
- (26) Anthony JONES, William MOSKOFF: “Nuevas cooperativas en la URSS”, *Problemas Internacionales* Novembro-Dicembro 1989. Páx. 28-41.
- (27) *Ibídem.*
- (28) Ernest MANDEL: *Oú va l'URSS de Gorbachev*, Editions La Brèche-PEC, París, 1989. Páx 122 e 127.
- (29) Miroslav KONDRATIEV: *Las cooperativas, trabajo y espíritu emprendedor*, Edicións de APN, Moscú 1989.
- (30) *Ibídem.*

- (31) *Ibídem.*
- (32) *Ibídem.*
- (33) Anthony JONES, William MOSKOFF: “Nuevas cooperativas en la URSS”, *Problemas Internacionales* Novembro-Dicembro 1989. Páx. 28-41.
- (34) Miroslav KONDRATIEV: *Las cooperativas, trabajo y espíritu emprendedor*, Edicións de APN, Moscú 1989.
- (35) Mijaíl GORBACHOV: *El potencial del cooperativismo para la perestroika. Intervención en el IV Congreso de los Koljosianos de la URSS, 26 de marzo de 1988*, Edicións APN Moscú 1988. Páx. 12-13.
- (36) Matilde ALONSO, Antonio SÁNCHEZ: *El nuevo cooperativismo soviético en la encrucijada de las reformas*, Cuadernos del Este nº 1. 1990. Páx. 39-45.
- (37) *Tiempos Nuevos*, número 42/1989.
- (38) Xulio RÍOS: *¿Que foi daquel soño?*, Edicións Xerais, Vigo 1992. Páx. 77-82.
- (39) Alec NOVE: “La reforma socioeconómica soviética: progresos y frustraciones”, *La perestroika: ¿a dónde va la economía soviética*, Fundación Pablo Iglesias 1989 Páx. 63-77
- (40) Miguel URBANO RODRIGUES e Zillah BRANCO: *En defensa do socialismo*, Editorial Caminho.Lisboa 1990. Páx. 156.
- (41) Tatiana ZASLAVSKAIA: “La perestroika y el socialismo”, No volume *La Sociología Soviética en la perestroika*, Editorial Nauka, Moscú 1990. Páx. 28.
- (42) Xulio RÍOS: *¿Que foi daquel soño?*, Edicións Xerais, Vigo, 1992. Páx. 77-82.
- (43) Leonid KORENEV: *Economía soviética: encruzilhadas da perestroika*, Edicoes APN. Moscovo 1990. Páx. 63.
- (44) Nikolai SHMELIOV: “La perestroika de la economía en la URSS”, *La perestroika: ¿a dónde va la economía soviética*, Fundación Pablo Iglesias 1989. Páx. 97-109.
- (45) Citado en Matilde ALONSO, Antonio SÁNCHEZ: *El nuevo cooperativismo soviético en la encrucijada de las reformas*, Cuadernos del Este nº 1. 1990. Páx. 39-45.
- (46) *Tiempos Nuevos*, nº 51/1989.
- (47) *Ibídem.*
- (48) Carlos TAIBO: *La Unión Soviética de Gorbachov*, Editorial Fundamentos Madrid 1989. Páx. 98-100.
- (49) *Tiempos Nuevos*, nº 28/1989.
- (50) Miguel URBANO RODRIGUES e Zillah BRANCO: *En defensa do socialismo*, Editorial Caminho.Lisboa 1990. Páx. 31.
- (51) Miguel URBANO RODRIGUES e Zillah BRANCO: *En defensa do socialismo*, Editorial Caminho.Lisboa 1990. Páx. 155.
- (52) Anuario URSS 1991, Edicións APN Moscú 1991. Páx. 151.

SUMMARY The role of the cooperatives in the reform process of the Soviet Union is examined during Gorbachov's time. The problem of compatibility between cooperativism and socialism was never clearly resolved, and this has caused different approaches. The NEP stimulated cooperativism, the administrative socialism was endowed with interference; during the reform, cooperativism was used as a means to stimulate

accumulation in a non-state sector and to raise the living standards of the population. During the transition's unstable social situation, cooperatives found it easy to make business and cooperativists to get rich, for which reason they were considered socially offensive and were antagonized by society and the Administration -only one out of ten requests got permission. If cooperativism could have been of vital importance in the modernization of Soviet society, it has played a very controversial, reduced and ambiguous role.